

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1210>

Geliş Tarihi: 10.02.2018

Kabul Tarihi: 04.04.2018

BOSNA-HERSEK BASININDA TÜRK HARF İNKILABINA YÖNELİK GÖRÜŞLER

Cemile TEKİN*

Öz

Türkler İslamiyet'ten önce Uygur ve Göktürk alfabelerini kullanmış; Müslümanlığı kabul ettikten sonra ise Arap alfabesine geçmiştir. Bin yılı aşkın bir süre kullanılan bu alfabeyi ıslah etme konusunda tartışmaların başlangıcı Osmanlı Devleti'nde, 1862-1863'te Münif Paşa (ö. 1910) ve Azerbaycanlı Ahundzade Feth Ali'ye (ö. 1878) kadar uzanmaktadır.

Atatürk ilke ve inkılaplarının amacı, Türkiye Cumhuriyetini hem siyasi hem de kültürel açıdan modern bir devlet durumuna getirmektir. Atatürk, bundan dolayı 1928'de harf inkılabını yapmıştır.

Türkiye'deki harf inkılabı Bosna-Hersek kamuoyunun ciddi şekilde dikkatini çekmiş; özellikle modernist Bosnalı aydınlar kendilerine yol gösteren Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirdiği bu inkılabı tamamen destek vermişlerdir. Dindar çevrelerde ise bu konuda farklı iki görüş ortaya çıkmıştır. Bunların ortak noktaları, Atatürk'ün gerçekleştirdiği harf inkılabını İslam karşıtı bir hareket şeklinde algılamış olmalarıdır. Bu yüzden her fırsatta Kemalistleri yermişler; neredeyse bu inkılap hareketini Rusya Bolşevizmi'nin bir dalı olarak gösterme gayreti içine girmişlerdir. Bu makalede Bosna-Hersek'te çıkan gazete, dergi ve kitaplarda Türk harf inkılabı ile ilgili yayımlanan yazılar ve yazarları tespit edilip görüşleri ayrı başlıklar altında eleştirel olarak incelenecektir.

Anahtar kelimeler: *Bosna-Hersek, Harf İnkılabı, Atatürk, Basın.*

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Tarih Bölümü.

Views over Turkish Alphabet Revolution in Bosnian Media

Abstract

Turks used Uigur and Gokturk before Islam and began using Arabic alphabet after conversion to Islam. Studies in order to reform the alphabet which was used for centuries goes back to the Ottoman era and the names such as Munif Pasa (d. 1910) dated 1862-1863 and Ahundzade Feth Ali of Azerbaijan (d. 1878)

The goal of Atatürk's principles and reforms was to meet the contemporary standards in terms of political and economic aspects regarding Turkey. Therefore, Atatürk reformed the alphabet in 1928.

Bosnian public paid much attention alphabet reform in Turkey and modernist intellectuals were fully in favor of the reform as a guiding principle. In religious circles two different views emerged in this respect. The common points of these are that the alphabet reform that Atatürk realized was perceived as an anti-Islamic movement. Hence, they criticized Kemalist in every aspect and even attempted to display the reform as an act motivated to appease Bolshevik demands. In this study, pieces and writers published in Bosnian in newspapers, magazines and books published about the Turkish alphabet reform will be identified and their opinions will be critically examined under separate titles.

Keywords: *Bosnia and Herzegovina, Letter Revolution, Atatürk, Media.*

Giriş

Türkler İslamiyet'ten önce Uygur ve Göktürk alfabelerini kullanmış; Müslümanlığı kabul ettikten sonra ise Arap alfabesine geçmiştir¹. Doğal olarak diğer Müslüman Türk devletleri gibi Osmanlı Devleti'nde de Arap alfabesi kullanılmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu alfabenin değiştirilmesi veya ıslahı hususu gündeme gelmiş ve tartışılmıştır².

Alfabe reformu hakkındaki tartışmaların başlangıcı Osmanlı Devleti'nde, 1862-1863'te Münif Paşa (ö. 1910) ve Azerbaycanlı Ahundzade Feth Ali'ye (ö. 1878) kadar uzanmaktadır³. Bu dönemde yazının sadeleştirilmesi mevzuu öne çıkmıştır. Alfabenin değiştirilmesi ve Latin alfabesine geçme hususu ise II.

¹ Hasan Eren, "Atatürk ve Türk Dili", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXI, İstanbul 1998, s. 331.

² Refik Turan ve Diğerleri, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Ankara, 2002, s. 179-180.

³ Ayşegül Şentürk, "Harf İnkılabının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 26 (2012), s. 30.

Meşrutiyet (1908) hareketi sonrasında seslendirilmiş ve tartışılmaya başlanmıştır⁴.

Yazının değiştirilmesi konusuyla II. Meşrutiyet döneminde Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey (ö. 1926) ilgilenerek birçok eğitim komisyonu kurmuştur. Nihayet 1910 yılından sonra Latin yazısına geçilmesi gerektiğini dile getiren komisyonların üyelerini Şeyhülislamın bu önerinin aleyhinde verdiği fetva hayal kırıklığına uğratmıştır. Bunun hemen ardından meydana gelen I. Dünya Savaşı ile yazı meselesinin çözümü 1920 yıllarından sonraki zamana bırakılmıştır⁵.

Atatürk ilke ve inkılaplarının amacı, Türkiye Cumhuriyetini hem siyasi hem de kültürel açıdan modern bir devlet durumuna getirmektir. Bundan dolayı harf inkılabı modernleşmenin göstergesi olarak kabul edilmiştir. Öbür taraftan toplumsal ve kültürel sahadaki inkılaplara da taban oluşturmuştur. Türk toplumunun kendi diline, kendi tarihine sahip çıkabilmesi, eğitim birliğine ve ulusal bir eğitim düzenine ulaşabilmesi, okuma ve yazma öğrenmenin kolaylaştırılması ve kültür sahasındaki kalkınmalarda gerekli adımların atılabilmesi, her şeyden evvel Türk milletinin kendi dilinin hususiyetlerine uygun, kolay öğrenilir bir yazı düzenine sahip olması ile gerçekleştirilebilirdi.

Türkiye'deki inkılap hareketi Bosna-Hersek kamuoyunun ciddi şekilde dikkatini çekmiş; kendilerine yol gösteren Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılaplar yenilikçi aydınlar tamamen desteklemiştir. Türkiye'deki inkılapların özellikleri konusunda basında çıkan yazılar, bunun İslam alanında mı yoksa Türk milliyeti esaslı mı olacağı konusunda tartışmalar olmuştur. Bu makalede Türk harf inkılabına dair tartışmalar, Bosna-Hersek basınında çıkan yazılarda çerçevesinde incelenecektir.

BOSNA-HERSEK BASINININDA TÜRK HARF İNKILABINA YÖNELİK GÖRÜŞLER

Bosna-Hersek'te XX. yüzyılda Saraybosna, Mostar, Tuzla gibi entelektüellerin yaşadığı, kültürel özellikle faaliyetlerin yapıldığı çevreler ve merkezler vardı; Buralarda Müslüman aydınlar ve ulema gazete ve dergiler çıkartarak Boşnakların kültürel yönden canlanmasına alt yapı oluşturuyorlardı.

⁴ Mehmet Serhat Yılmaz, *Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri* (Kastamonu Örneği), Ankara 2009, s. 139.

⁵ Cafer Ulu, "Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal'in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği", *Tarih Araştırmaları Dergisi*; XXXIII/ 55 (2014) s. 279.

Düzenli olarak çıkarttıkları gazete ve dergiler, *İrşad*, *Novi Behar*, *Gajret*, *Hikjmet* idi. Bu dergilerin neredeyse tamamı Boşnak milletinin gelişimine yönelik yazılar yayımlıyordu. Gerçi bu dergilerden her biri Boşnakların ilerlemesi için farklı istikametlere işaret etmekteydiler.

Şunu da burada hatırlatmak gerekir. XX. yüzyılda Boşnak âlimlerin büyük çoğunluğu İslam'a dair eserler yazarken eskiden olduğu gibi Arapça, Türkçe ve Farsça yerine Boşnakçaya geçmişler; böylece bu dönemde önemli İslami konular Boşnakça dilinde Latin ve Kiril alfabesiyle yazılmıştır⁶. Elbette bu değişim kolay olmamış; manevi ve sosyal sarsıntılarla gerçekleşmiştir.

Basın, yayın organlarının oluşturduğu kültürel ortam sonucu entelektüeller ile ulema arasında uçurum denebilecek farklılıklar meydana gelmiştir. Avrupa tarzı hayatı seçen entelektüel kısım Türkiye'de Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılaplara onay vermiştir. Diğer taraftan ulema da kendi içinde yenilikçi ve gelenekçi gruplara ayrılmıştır⁷. Bu grupların Türk harf inkılabına yönelik düşünceleri farklı olmuş; Batıcılar buna destek verirken gelenekçi grup karşı çıkmıştır. Bosna-Hersek basınında Türk harf inkılabına dair görüşler ayrı başlıklar altında verilecektir.

1. Yenilikçi Bosna-Hersek Aydınlarının Türk Harf İnkılabına Bakışları

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'te kuruluşuyla başlayan inkılap hareketleri hızla devam etmiş ve birçok sahada kısa sürede önemli değişiklikler yapılmıştır.

İnkılap hareketlerinde ülkenin ihtiyaçlarının göz önüne alındığı ve Batı medeniyetinin hedeflendiği görülmektedir. Bu nedenle çağın gerisinde kalan ve Batı uygarlığına giden yolu tıkayan her alan köklü bir değişime tabi tutulmuştur. Eğitim ve kültür alanında kendini gösteren ve toplumsal yapıyı etkileyen gelişmelerin başında ise Türk dili alanında yapılanlar gelmektedir. Bu konudaki gelişmeler harf inkılabı ile sonuçlanmış, böylece kolay okuma ve yazmanın önü açılmıştır.

Türkiye'de hilafetin kaldırılması ile daha sonra gerçekleştirilen reformlara karşı bazı dinî çevrelerde Atatürk'ün şahsına ve inkılaplarına karşı

⁶ Mahmud Traljić, *Istaknuti Bošnjaci*, El-Kalem, Sarajevo, 1998, s. 60.

⁷ Šefik Kurdić, "Percepcija Sunneta u Bošnjačkij Tradicionalista", *Islamska Misao*, Godišnjak Fakulteta za Islamske studije u Novom Pazaru/ Novi Pazar İslam Bilimleri Fakültesi Yıllık Kitabı, S. 3, Novi Pazar 2009, s. 24.

olumsuz düşünceler oluşmaya başlasa da, gerek Bosna-Hersek'te gerekse eski Krallık Yugoslavyası'ndaki Müslüman çevrelerin Türk inkılabı hakkında besledikleri yaygın alaka ve olumlu tavır söz konusu olmuştur. Boşnakça ve Sırpça-Hırvatça gazete ve dergilerde yazı kaleme alan aydınların yazılarına bakıldığında, Türk inkılablarına detaylı bir şekilde yer verdikleri görülür. Ayrıca, 1920'li ve 1930'lu yıllarda yayımlanan Boşnakça kitap kataloglarına göz atıldığında Türk inkılabıyla ilgili birçok kitabın yazılıp basıldığı da görülür. Mesela, Saraybosna'daki bir yayınevi Atatürk'ün biyografisi ile Türkiye'deki gelişmeleri konu alan romanlar dahi yayımlamıştı. Yine 1930'lu yıllarda Tuzla'da Atatürk'ün hayat hikâyesini ve onun inkılaplarını teferruatlı bir şekilde konu edinen *Türkiye ve Mustafa Kemal Atatürk* adlı kitaplar yayımlanmıştır⁸. Bunlar, Bosnalı aydınların Atatürk'e hayranlıklarını gösteren belgeler durumundadır. Bununla birlikte bazı yenilikçi yazarlar, bağlı buldukları rejimin etkisiyle Yugoslavya Müslümanlarının yolunun Atatürk'ün inkılaplarını taklit etmesi olmadığı, Müslüman halkının Slav tabiatına uygun İslam kültürünü inşa etmesi gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bazıları; Yugoslavya Müslümanlarının buldukları yer itibariyle Türklerden avantajlı olduklarını, Avrupa medeniyetinin olumlu yönlerinden faydalanması gerektiğini savunmuşlardır. Bununla birlikte Türkiye'de Atatürk'ün gerçekleştirdiği harf inkılabına destek vermişlerdir. Bunların temsilcilerinden başındaki Esadbeg Alibegoviç'in dışında Osman Nuri Hacıç, Maksim Svava ve Munir Şahinoviç Ekremov yer almaktadır.

1.1. Esadbeg Alibegoviç

Büyük zaferle sonuçlanmış Türk Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Atatürk'ün Feniks (Anka kuşu) gibi temiz ve yeniden doğmuş yeni Türkiye'nin hem büyük komutanı hem de büyük devrimcisi olduğunu vurgulayan Alibegoviç'in Türkiye ve Türklere karşı ayrı bir sempati beslediği yazılarından anlaşılmaktadır.

Atatürk'ün Cumhuriyet ilanından sonra harf inkılabı konusunda attığı adımları doğru bulan Alibegoviç, bu konuyu şu şekilde ifade etmiştir: “*Aslında Atatürk'ün yazıda Latin harflerine geçilmesi düşüncesi 1923'te başlatmıştır. Ancak toplumun bu değişime hazır olmaması nedeniyle 1924-1928 yılları arası basında, ilim âleminde ve Meclis'te yazı konusunun tartışılması açısından bir*

⁸ Cemile Tekin, “Hilafetin Kaldırılmasının Bosna-Hersek Basınına Yansımaları (1924-1939)”, *Turkish Studies*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/26, p. 176.

hazırlık devresi olmuştur. Özellikle Arap harflerinin okunup yazılmasının zor olduğunun söylenmesi, buna bağlı olarak okuryazar oranının düşük olması, halkı büyük ölçüde okuryazar yapmayı hedefleyen genç cumhuriyette bu alfabenin değiştirilmesi hususunda bir tartışma başlatılmasına sebep olmuştur.”⁹

Harf inkılabının din ile alakası olmadığını ve Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmesi için zaruri bir ihtiyaç olduğunu savunan Alibegoviç, dünyanın her tarafında Müslüman olup farklı dil konuşan ve farklı alfabe kullanan milletlerin olduğunu ve gayet sağlam bir şekilde dinî kuralları uyguladıklarını dile getirmiştir. Aynı zamanda dünyada Müslümanların tamamının Arap alfabesini kullanmadıkları halde Kur'an okumayı öğrendiklerini vurgulamaktadır¹⁰. Nitekim Yugoslavya Krallığı döneminde burada yaşayan Müslümanlar iki alfabe kullanılmaktaydı; Latin ve Kiril. Buna rağmen Bosna-Hersek'te yaşayan Müslümanların büyük çoğunun Kur'an okumayı bildiğini, küçük köylerde bile birçok hafız yetiştiğini ve bu insanların yüzde yüze yakın okuryazar olduğunu söylemektedir¹¹.

1.2. Osman Nuri Hacıç

Bosna-Hersek'te iyi bir tahsil gördükten sonra önce Hırvatistan'da ardından Viyana'da okuyan, Batı medeniyetinden etkilenerek modern aydınlar arasına katılan Osman Nuri Hacıç¹² Mustafa Kemal Paşa'nın inkılapları yığıtçe, titizce ve akıllıca yaptığını, tüm maddi manevi ve kültürel alanları kapsayarak Avusturyalı bir devlet adamının Osmanlı Devleti için kullandığı “*Boğaz hastası*” deyişini temelden yok ettiğini savunmuştur.

Hacıç, Mustafa Kemal'in Türk milletinin kurtarıcısı olduğunu, onun için entelektüellerin onun inkılaplarını kabul ettiğini; “*İnkılap karşıtlarının başkaldırmasına rağmen Türk ileri gelenleriyle Mustafa Kemal'de inkılapçı ve kurtarıcı bir ruh bulduğunu Türk aydınları ve bürokratlarıyla yaptığım görüşmelerden anladım.*”¹³ sözleriyle vurgulamıştır.

Osman Nuri Hacıç, Mustafa Kemal Paşa'nın Türk milletinin eğitimini hızlandırmak için harf inkılabını yaptığını; aslında Osmanlı döneminde

⁹ Esadbeg Alibegović, “Kemalistička Turska i njezin vođa Gazi Mustafa Kemal Atatürk”, *Gajret*, S. 18,12 (Oktobar 1937), s. 214. i 18,14 (Decembar 1937), s. 262.

¹⁰ Alibegović, *a.g.m.*, s. 263.

¹¹ Alibegović, *a.g.m.*, s. 264.

¹² Enes Pelidija, “Hacıç Osman Nuri”, *TDV DİA*, C. 14, 1998, s. 512.

¹³ Osman Nuri Hadžić, “Yeni Türkiye”, *Gajret*, (1930), s. 73-74.

Türkiye’de halkın % 90’nın okuma yazma bilmediğini, bunun sebebinin zor öğrenilen fakat çabuk unutilan Arap yazısı olduğunu, bundan dolayı Atatürk’ün eski yazı olan Osmanlıca’nın yerine Latin harflerinden oluşan Türkçe telaffuza uygun alfabeği uygulanmaya karar verdiğini savunmaktadır¹⁴.

Hacıç, Mustafa Kemal’in harf inkılabının hem halk tutuculuğuna hem de dinî felsefenin yanlış anlayışına büyük darbe olacağı beklenirken sadece şehirlerdeki aydınlar değil köylüler tarafından da iyi karşılandığını, çok kısa sürede inanılmaz şekilde çocuk, yaşlı, kadın, erkek demeden milli yazı olarak kabul edilen yeni “Türk harfleri”ni öğrenmeye razı olduğunu vurgulamaktadır. Böylece 26 Haziran 1927 tarihinde Latin alfabesini incelemek için ilk toplantı yapıldıktan sonra tüm ülkede gazeteler artık yeni Latin harfleriyle yazmaya başladığını fakat Latin yazısının yanında Osmanlıca yazıyla da yazıldığını, bu şekilde okurlara yeni alfabeği öğrenmenin kolaylaştırılmış olduğunu açıklanmaktadır¹⁵. Diğer taraftan her yerde yeni alfabe kursları açılırken sokaklarda bile kara tahtalarda öğretmenler yeni harfleri öğretmekteydi. Bunun için İsmet Paşa: “Ülkemiz tamamen bir dersliğe benzetilmektedir”¹⁶; başöğretmen unvanı verilmiş olan Mustafa Kemal Paşa ise: “Bir an evvel yeni harflerin öğrenilmesi her vatandaşın milli ve siyasi sorumluluğudur”¹⁷ demiştir.

Hacıç’in, harf inkılabı konusunda ki çalışmaların çok yoğun şekilde yetkililer tarafından ciddiye alındığını; “Harf inkılabı kanunu Ankara’da bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiş oldu. Fakat özel kişilere bir sene süre verildi. Yönetim ile resmî yazışmalarda yeni harfleri öğrenmek şartıyla eski harfleri kullanma izni verildi. Türkiye Büyük Millet Meclisinde kanun kabul edildikten hemen sonra milletvekilleri seçildikleri illerde halka harf inkılabının önemini anlatmaya başladı.”¹⁸ sözleriyle vurgulamaktadır.

1.3. Maksim Svava

Atatürk’ü yakından tanıyan Maksim Svava, Latin alfabesinin uygulanmasından önce yani 1928’de Türkiye’de 685.040 kişinin okuryazar olduğunu, dört sene sonra yani 1932’de bunun 2.013.255’e ulaştığını tespit etmiştir. Harf inkılabının öğrenci sayısının da artmasına zemin hazırladığını

¹⁴ Hadžić, a.g.m., s. 74.

¹⁵ Aynı yer.

¹⁶ Aynı yer.

¹⁷ Hadžić, a.g.m., s. 73.

¹⁸ Hadžić, s. 73-74.

iddia eden Svava, buna ilişkin: “Bugün modern ilkokullar öğrenci sayısı 542.136 (erkek 350.322 ve kız öğrenci 191.814). 1923’te ortaokullarında 543 kız öğrenci ve 5.362 erkek öğrenci iken 1932 yılında ise 7.511 kız, 28.805 erkek öğrenci bulunmaktadır. Eskiden liselerde 230 kız, 1011 erkek öğrenci vardı. Bugün ise 1720 kız ve 5.120 erkek öğrenci mevcuttur. Öğretmen okullarında önceleri 2528 öğrenci iken şimdi ise 5293’tür. Mesleki okullarında 931 olan öğrenci sayısı şimdi ise 4155’tir. Yüksekokullar ve üniversitelerde toplam 2914 iken bugün ise 4853 öğrenci bulunmaktadır.” demektedir¹⁹.

Svava, Türkiye Cumhuriyeti’nin başarılarına sadece üstünkörü bir genel bakış olduğunu, tüm insanlara özellikle gençlere etkileyen maddi gelişmelerden daha önemlisinin manevi gelişmeler olduğunu vurgulayarak Doğu tembelliğine alışmış bir milletten diğer insanlar arasında yerini arayan modern, bilinçli bir toplum haline geldiğini düşünmektedir. Diğer taraftan eski Osmanlıca yerine Latin alfabesinin alındığını böylece temel inkılaplara ön koşul oluşturulmuş olduğunu, bu sayede diğer gelişmiş milletlerin seviyelerine ulaştığını dile getirmektedir²⁰.

1. 4. Munir Şahinoviç Ekremov

Türk harf inkılabına olumlu bakan Bosna-Hersek aydınlarından biri olan Munir Şahinoviç Ekremov harf inkılabı konusunda Atatürk’ün kesinlikle haklı olduğunu savunmuş; bunun için şu ifadeyi kullanmıştır: “Her kültürel oluşumun kaçınılmaz destekçisi olarak alfabenin de Türklere mahsus olması gerekiyordu. İslam için savaşan Türklere 1916’da sırtından bıçak saplayan Arapların alfabesini Türklere 1928 yılına kadar kullanıyordu. Niçin Türklerin kendi alfabesi olmasın? Mustafa Kemal Atatürk’ün özellikle eski Hitit kültüründen kalma Anadolu kalıntılarına ilgi gösterdiğini söylenmektedir. Hatta Hitit lehçesinden Türk alfabesini oluşturmayı düşündüğünü söylentiler vardı. Fakat böyle bir yeniliğin pratik olmadığını kısa sürede anlamış”²¹ ve Latin harflerinin Türk alfabesi olarak kabul edilmesi uygun görülmiştir.

¹⁹ Maksim Svava, “Deset godina Turske Republike” *Novi Behar*, (1933), 7,8-9-10, s. 121.

²⁰ Svava, *a. g. m.*, s. 121.

²¹ Munir, Şahinoviç-Ekremov, “Turska Danas i Sutra: Presjek kroz zivot jedne drzave, Kemal, Zivotni put jednog genija,” *Muslimanska Svijest*, Sarajevo 1939, s. 13-78.

2. Bosna-Hersek'teki Muhafazakâr Aydınların Türk Harf İnkılabına Tepkileri

Arap alfabesinin kaldırılmasıyla ilgili olarak Bosna-Hersek'te değişik çevrelerde farklı tepkiler ortaya çıkmış; yukarıda bahsedildiği gibi Müslüman çevreler bu konuda ikiye bölünmüşlerdir. Bunun için Türk harf inkılabına yönelik basında değişik yazılar yer almıştır.

Muhafazakâr aydınları, özellikle *Hikmet* dergisi etrafında bulunanlar Türk harf inkılabını neredeyse her fırsatta en tehlikeli İslam karşıtı hareket olarak değerlendirerek Kemalistleri yermişler; bu hareketi Rusya Bolşevizm'inin bir dalı olarak göstermeye çalışmışlardır. Bunların temsilcilerinden İbrahim Hakkı Çokiç'in yanı sıra Nuriya Paşiç ve Sakib Korkut'tur.

2.1. İbrahim Hakkı Çokiç

Ulema ailesinden gelen Saraybosna kadısı İbrahim Hakkı Çokiç (ö. 1948), Osmanlı hâkimiyeti döneminde dünyaya gelen, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda karakteri şekillenen, mücadele meyvelerini Krallık Yugoslavya'sında veren, Yugoslav komünizmini gören bir ilim adamıdır²².

Bosna-Hersek'in Tuzla şehrinde yayımlanan *Hikmet* dergisinin sahibi ve editörü olan Çokiç, Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiği inkılapları titizce izlemiş; özellikle harf inkılabına büyük bir reaksiyon göstermiş; bu mevzudaki düşüncelerini 1929'da şöyle ifade etmiştir:

“Mustafa Kemal'in en yeni inkılabı olarak Arap yazısını kaldırıp Latin alfabesini almasının tek amacı, yirmi otuz yıl içinde Türk milletinin Kur'an'ı okumayı bıraktırmaktır. Latin alfabesi Kur'an için uygun bir alfabe olmamasından dolayı Latin alfabesiyle yazıldığı takdirde Kur'an'ın acayip bir şekilde bozulmasına yol açacağı” iddia etmektedir²³.

Yukarıda bahsedildiği gibi ulema ailesinden gelen Çokiç Saraybosna'da uzun süre kadılık yaptığına bakıldığında İslam hukukunun yanı sıra Arapça'yı da yüksek seviyede bilmekte, Latin harfleriyle Arapçadan Türkçeye geçen

²² Bk. Cemile Tekin, “Hilafetin Kaldırılmasının Bosna-Hersek Basınına Yansımaları (1924-1939)”, *Turkish Studies*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/26, p. 176.

²³ İbrahim Hakkı Čokić, “Jedan pogled na protuislamske reforme”, *Hikmet* (1929), S. 4, s. 118-119.

kelimelerin doğru olarak yazılamayacağını iddia etmekte, bunu değişik örneklerle göstermektedir.²⁴

Türkiye’de kabul edilen Latin harflerinin Bosnalı Müslümanları da derinden etkileyeceğini ileri süren Çokiç, Türkiye’ye eğitim için giden Boşnak gençlerinin harf inkılabından dolayı sıkıntıya düşeceğini iddia etmiş ve harf inkılabı için şöyle demiştir: “*Türkiye’de her şey henüz ‘beşikte’ olup özellikle yeni Latin alfabesiyle daha hiçbir şey yazılmamıştır. Beşikten çıktıktan sonra büyüüp olgunlaşınca kadar belki bir asır geçecektir.*”²⁵

2.1. Sakib Korkut

Atatürk inkılaplarıyla ilgilenen bir diğer Bosnalı aydın Sakib Korkut²⁶, 1923’te cumhurbaşkanlığına seçilen Mustafa Kemal’in, ülkenin modernleşmesi amacıyla Türk dilinde Arap alfabesiyle eğitime son verdiğini, yeni Türk alfabesini oluşturmak için 1928’de Dil Komisyonu kurduğunu yazmakta, buna gerekçe olarak Türkçe seslerin Arap harfleriyle zor yazıldığını gerekçe gösterdiğini ifade etmektedir. Bunun için komisyon, büyük titizlikle Latin harflerini konuşulan dilin fonetiğine uygun bir şekle getirerek Türk alfabesini belirlediğini söylemektedir²⁷.

Korkut, diğer taraftan TBMM’nin, bu alfabeyi 1928’de kabul etikten sonra eğitim kurumlarında, ardından basılı belgelerde eski yazıyı yeni yazı ile değiştirerek değişimin idareye de taşındığını, geçiş sürecinin Haziran 1930 yılında sona erdiğini vurgulamıştır.

Korkut, yukarıdaki görüşlerinden farklı olarak yapılan Türk harf inkılabıyla İslam geleneğine darbe vurulacağı görüşünü ileri sürmekte, Arap harflerinin kaldırılmasının ardından eğitim kurumlarında Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılmasını, Kuran’ın Türkçe okunmasını dindar insanlar planlanmış bir saldırı olarak algılanmaktadır²⁸. Oysa harf inkılabının yapılış

²⁴ Çokiç, *aynı yer*.

²⁵ İbrahim Hakki Çokiç, “Türklerin Avrupalılaşmak istedikleri reformları”, *Hikmet*, s. 5, s. 142.

²⁶ Sakib Korkut (1884-1929), Bosna-Hersek Travnik’te doğdu. Mekteb-i Nuwab’dan mezun olduktan sonra değişik okullarda ve diğer kurumlarda görev yaptı. 1917’de Saraybosna Merkez Lisesi’nde müdürlük görevine getirildi. Yugoslavya Müslüman Örgütü’nün kurucularından birisi idi. Halk Meclisi’nde bu örgütün temsiliğini yaptı. “Pravda” ve “İrşad” dergilerinin editörlüğünü yürüttü. 1924’te siyaseti bırakıp 1927’de Travnik müftüsü olarak göreve getirildi. Tüm ömrünü gazeteciliğe vererek XX. yüzyılın ilk yarısında en başarılı Boşnak gazeteci olarak ilan edilmiştir.

²⁷ Sakib Korkut, “Zivi Mrtvac”, *İrşad*, S. 13, Sarajevo 1932, s. 1-2.

²⁸ Korkut, *aynı yer*.

sebebi, dinle olan bağları koparmak değil, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devletinin geçmişiyle temasını kesmekti²⁹.

2.2. Nuriya Paşiç

Atatürk döneminde Türkiye'de yapılan inkılaplarla yakından ilgilenen ve eleştirilerde bulunan Bosna-Hersekli yazarlarından biri de Nuriya Paşiç'tir.

İnkılapların özellikle harflerin değiştirilmesinin etkisi üzerinde duran yazar, 1908'den I. Dünya Savaşı'na kadar (1914) sadece İstanbul gazetelerinin günlük baskı sayısının 100 binin oldukça üstünde olduğunu 1928'de ise İstanbul ve Ankara'da çıkan gazetelerin baskı sayısının 19.700'e düştüğünü, bu verinin Osmanlı döneminden daha düşük bir seviye olduğunu dile getirmiştir. Bunu okumuş kitlenin I. Dünya Savaşı'nda şehit olması ile harf inkılabının yapılmasına bağlar ve yazının değiştirilmesiyle “okuryazar” kısmının, çok kısa sürede “okumaz-yazmaz” hâle geldiğini öne sürer³⁰.

Paşiç, 1927'de 13.650.000 nüfusun, okuryazar olmayan 1.347.007'sinin on yıl içinde yeni harflerle okuma yazma öğrendiğini dile getirip bu durumun yeni harflerin okuryazar oranını yükseltmekte yetersiz kaldığının göstergesi olduğunu iddia eder. Osmanlı dönemindeki okuryazar oranının düşük olmasının nedeni ise Arap alfabesinin zorluğu değil; okuma-yazma isteğinin bulunmamasına bağlar. Çünkü zekâsı normal olan bir insan üç ayda okuma ve yazmayı öğrenir. Arap alfabesinde bu süre, Latin alfabesindekinden daha uzun değildir. Yani Latin alfabesini üç ayda öğrenen kimse Arap harfleriyle okumaya ise 15 günde başlar³¹.

Osmanlı coğrafyasında okur-yazar oranının düşük olduğu iddiası, harf inkılâbını haklı göstermek için yapılmış normal karşılanacak bir propaganda olduğunu ileri süren Paşiç, Türkiye'deki okuma yazma konusunda hüküm verilmesi için, hem dönemin şartlarını düşünülmesi hem de mukayese edilmesini söyledikten sonra okuma yazma oranı konusunda Batılı ülkelerle Osmanlı Devleti'nde mukayese eder. 1890'da İngiltere'de %92, Rusya'da %17, İspanya, %39, İtalya, %45, Belçika, %74, Fransa, %78, Amerika'da ise %89,3 okuryazar varken Osmanlı Devleti, doğulu bir imparatorluk olmasına

²⁹ Korkut, *a.g.m.*, s. 2.

³⁰ Nuriya Paşiç, “Kemal paşa i mi”, *Novi Behar* (1932), S.4-5, s. 52.

³¹ Paşiç, *a.g.m.*, s. 54.

karşın, kendisine en çok benzeyen Rusya'dan çok ileride, İspanya ve İtalya ile aynı seviyede olduğunu ifade etmiştir³².

Sonuç

Uygur ve Göktürk alfabelerini kullanan Türkler, İslamiyet'in kabulünden sonra Arap alfabesini almışlar, bununla okumayı ve yazmayı 1928 yılına kadar sürdürmüşlerdir. Osmanlı devleti'nde Arap harflerinin ıslahı konusu XIX. yüzyılın başlarında gündeme gelmiş; ancak Atatürk'ün gerçekleştirdiği harf inkılabına kadar istenen şekilde bir değişiklik yapılamamıştır.

Atatürk'ün amacı, Türkiye'yi her yönden çağdaş bir ülke yapmaktır. Bunun için Latin harflerini almış; Türk toplumunu yazısıyla da Batılı hale getirmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye'de gerçekleştirdiği inkılaplardan en mühim olanı harf inkılabının Bosna'da yansımaları öbür birçok İslam ülkesinden farklı değildir. Bosna-Hersek basınının Türk harf inkılabına gösterdiği ilgi büyüktü. Bununla beraber harf inkılabı konusundaki fikirler, hayranlık, tasdik ve yerinde bulmaya; kuşkuculuk, reddetme ve suçlamaya kadar uzanmaktadır. Harf inkılabına yönelik olumsuz tavır hilafet kaldırılması konusunda olduğu gibi *Hikmet* dergisinde belirgin bir şekilde görülmektedir.

Atatürk'ün düşünce yapısı konusunda 1924-1939'lardaki gazete, dergi ve kitaplarda Bosna'daki İslamcı kısım tarafından çok ağır tepkiler verildiği, diğer taraftan Avrupa'nın etkisindeki yenilikçilerin olumlu görüşler sergiledikleri müşahade edilmiştir. Gayrimüslim olan üçüncü grubun görüşlerini *Novi Behar* dergisinin yazarı Maksim Svava ortaya koymuş; harf inkılabını tamamen olumlu olarak değerlendirmiştir.

Bütün olarak bakıldığında Bosna basınındaki tepkiler, gelenek ile harf devrimine karşı çıkma arasında kalan bir yapıyı yansıtmaktadır. Arap alfabesinin değişmesi ile ilgili tartışmalarda bir yanda milliyetçi kalıplar diğer yanda da millet dışında Müslüman camiasından kaynaklanan ülküler birbiri ile örtüşmektedir. Yeni ile gelenekselin birbirine tesiri dergiden dergiye değişmektedir. Bu da Bosna basınının çeşitli bir matbuat olduğunu gösterir. Türk harf devriminin lehinde ve aleyhinde söylenenler çağdaş İslam telaffuzunda anlatılanlarla aynı tarzda ele alınmıştır.

Harf inkılabında bir Müslüman ülke için köklü olanın ne olduğu görülmektedir. Atatürk'ün amacı sadece dilsel değildi. Bu inkılap elbette laik,

³² Pašić, a.g.m., s. 53.

değişimci ve anti-Osmanlı anlayışın yansıması idi. Harf inkılabı, Türk diline büyük değişiklikler katmıştır. Bu açıdan Türk “harf inkılabı” bakıldığında dilsel planlama tarihinde benzersizdir.

Harf inkılabının en mühim neticelerinden biri, kuşkusuz dil üzerindeki tesiridir. Dil, milli kültürün muhafaza edilmesi ve geliştirilmesinde önemli bir araç olduğu gibi, milli birlik ve bütünlüğün temin edilmesinde da önemli görev alır. Türk kültürünün esasını meydana getiren ve ulusa mevcudiyetini ve eskiliğini öğreten Türk dili, uzun yüzyıllar yabancı öğelerle intizamsız ve bilinmeyen kaldıktan sonra Türk Tarihinde bazı devirlerde ön plana geçer gibi olmuşsa da, bu sahada titiz, ilmi ve devamlı çalışmalar Atatürk devrinde yapılmıştır. Harf devrimi ile birlikte Atatürk, ecnebi kültürlerin etkisinden temizlenmiş, hüsün, zenginliği ve ilime mutabakatı ile bütün dünya tarafından değer verilmesini istediği Türkçeye büyük ehemmiyet vermiş, Türk dilinin dünya dilleri arasında hak ettiği yeri edinmesini istemiştir.

KAYNAKÇA

Alibegović, Esadbeg, “Kemalistička Turska i njezin vođa Gazi Mustafa Kemal Atatürk”, *Gajret*; 18,12 (Oktobar 1937), s. 214. i 18,14 (Decembar 1937).

Calvet, Louis-Jean, *Rat Među Jezicima: Jezičke politike*, (çev. Marija Džunić-Drmjaković), Beograd 1995.

Eren, Hasan, “Atatürk ve Türk Dili”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XXXI, İstanbul 1998, s. 331-333.

Hadžić, Osman Nuri, “Yeni Türkiye”, *Gajret*, (1930), s. 73-74.

Korkut, Sakib, “Kako je Atatürk učinio zemlju sekularnom”, “Zivi Mrtvac”, *Iršad*, S.13, Sarajevo 1929, s. 1-2.

Kurdić, Šefik, “Percepcija Sunneta U Bošnjačkih Tradicionalista”, *Islamska Misao*, Godišnjak Fakulteta za Islamske studije u Novom Pazaru, S. 3, Novi Pazar 2009, s. 11-49.

Pašić, Nuriya, “Kemal paša i mi”, *Novi Behar* (1932), S.4-5, s. 52-54.

Pelidija, Enes, “Haci Osman Nuri”, *TDV DİA*, C. 14, 1998, s. 512-513.

Šahinović, Ekremov Munir, “Turska Danas i Sutra: Presjek kroz zivot jedne drzave, Kemal, Zivotni put jednog genija, ” *Muslimanska Svijest*, Sarajevo 1939, s. 13-78.

Şentürk, Ayşegül, “Harf İnkılâbının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 26 (2012), s. 27-44.

Tekin, Cemile, “Hilafetin Kaldırılmasının Bosna-Hersek Basınına Yansımaları (1924-1939)”, *Turkish Studies*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/26, p. 171-184.

Traljić, Mahmud, *Istaknuti Bošnjaci*, El-Kalem, Sarajevo 1998.

Turan, Refik, ve Diğerleri, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Ankara, Bulak Kitabevi, 2002.

Ulu, Cafer, “Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal’in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXXIII (55), s. 277-302.